

Ірина КОСТЮК

**УКРАЇНА і СВІТ:
вступ до історії та громадянської освіти**

**Методичні матеріали
для 6 класів
закладів загальної середньої освіти**

Уроки 14-16

Київ • Світич • 2023

Тема III. Історичний час як основа розуміння минулого

Тема III присвячена історичному часу та має сприяти глибшому розумінню хронології як частини історичного знання та **формуванню хронологічної компетентності**. Попри те, що протягом навчання в 5 класі, та й у початковій школі, учням й ученицям траплялися дати тих чи тих подій, саме під час вивчення цієї теми має бути досягнуто вимоги державного стандарту щодо **загального результату 1.1. Орієнтується в історичному часі**. Цей загальний результат проявляється через досягні протягом усього навчання у пропедевтичному курсі **конкретні** вимоги:

- пояснює, як відбувається відлік часу в історії [6 ГІО 1.1.1];
- демонструє знання перебігу подій в часі в межах теми (!), локалізує події в часі [6 ГІО 1.1.2];
- встановлює віддаленість і тривалість подій [6 ГІО 1.1.3].

Ці конкретні результати описують лише перший загальний результат історико-хронологічної компетентності, зазначеної у стандарті.

У підручнику тема III розглядається в чотирьох параграфах. Перші два — § 14 та § 15 — пропонують ознайомитися з поняттям часу, зокрема передусім історичним, історією вимірювання часу та вивчити римські цифри. Зазначимо, що до цієї теми протягом навчання в 5 та 6 класах ми використовували і для століть, і для тисячоліть лише арабські цифри, беручи до уваги синхронність вивчення римської системи на уроках математики. Однак після цієї теми вчителю слід постійно й уважно працювати над тим, щоб учні й учениці орієнтувалися в різних одиницях часу: рік — століття — тисячоліття. Це є орієнтиром оцінювання, завдання щодо якого мають бути в усному та писемному опитуванні. Також постійною увагою мають користуватися вчителів та дітей такі складові хронологічної компетентності, як поняття "одночасність / синхронність", "віддаленість та тривалість подій". Це завдання характерне більше для § 16, 17. Змістом цих двох параграфів є робота з лінією часу — спочатку родини на тлі історії країни, а потім лінії часу з історії України та світу. Ці параграфи є доволі об'ємними, однак варто їх опрацювати у класі за окремою технологією. Залежно від того, як учитель організує цю роботу, вона може тривати більше, аніж один урок. За наявності навчального часу тему можна розглянути на 5 чи 6 уроках. Доречними будуть випереджальні домашні завдання, зокрема завдання 2 на с. 81, а також завдання 4 на с. 87.

Урок 14. Вивчення минулого як занурення в час

Як пов'язані час і минуле?

Матеріал § 14 спрямований на розуміння часу як історичної категорії, без якої неможливо вивчати минуле. Головним результатом вивчення матеріалу параграфа має стати вміння пояснити потребу у вимірюванні часу для розуміння послідовності подій, їх пов'язаності в часі та просторі.

Завдяки пропонованій діяльності на уроці учні й учениці можуть розвивати такі наскрізні вміння: читання з розумінням, математичну та природничу компетентності.

Пропонований зміст	Поняття часу. Історія вимірювання часу
Очікувані результати навчання відповідно до ДСБО	<ul style="list-style-type: none"> • пояснює, як відбувається відлік часу в історії [6 ГІО 1.1.1]; • пояснює різницю між одиницями вимірювання історичного часу і співвідносить їх (рік — століття — тисячоліття) [6 ГІО 1.1.1-1];

	<ul style="list-style-type: none"> • пояснює присутність минулого в сучасному суспільному просторі [6 ГІО 1.2.2]; • пояснює, як погляди та потреби людей сьогодні та в минулому пов'язані з подіями їхнього життя, станом суспільства [6 ГІО 1.3.2-2]; • добирає інформацію за заданими критеріями [6 ГІО 3.1.2-1]; • використовує історичну та суспільно важливу інформацію із запропонованих ресурсів [6 ГІО 3.2.1]; • висловлює припущення щодо можливого перебігу історичних подій [6 ГІО 4.3.1-2]
Пропоновані види навчальної діяльності	<ul style="list-style-type: none"> • Визначення одиниць вимірювання історичного часу (рік, століття, тисячоліття). • Робота з матеріалом підручника, прогнозування подій
Змістові лінії	Людина і суспільство. Людина і світ уявлень та ідей. Людина і світ матеріальних речей

ХІД УРОКУ

Крок 1 (3–5 хв)

Проведіть коротке обговорення. Запитайте учнів й учениць:

- Як ви розумієте поняття "теперішнє", "минуле", "майбутнє"?
- За допомогою чого люди позначають у мові різні стани часу (дієслова минулого, теперішнього та майбутнього часу)?
- Навіщо потрібно визначати час?

Оголосіть тему та ключове питання уроку.

Ознайомте учнів й учениць з очікуваними освітніми результатами.

Після вивчення матеріалів параграфу та виконання завдань уроку ти зможеш:

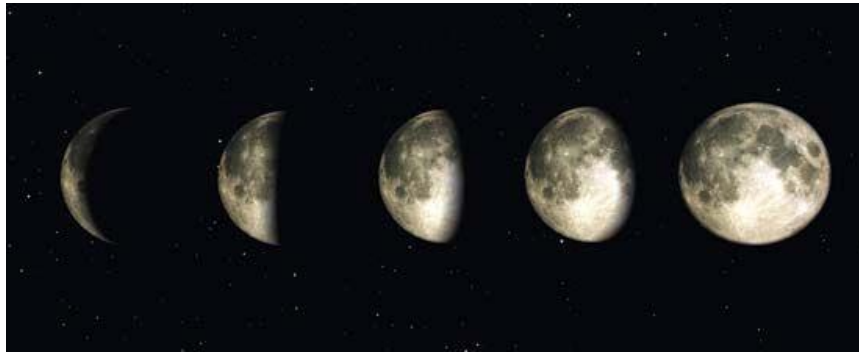
- Пояснювати, що таке одиниці вимірювання часу в історії.
- Розрізняти римські й арабські цифри для позначення подій та явищ в минулому.
- Розповідати про історію вимірювання часу.
- Використовувати поняття "віддаленість і тривалість подій".

Проведіть коротку вступну бесіду за матеріалами с. 77.

Роботу над завданням 2 можна залишити на домашнє читання або провести її в класі, фіксуючи поняття "золотий вік" як "мрію про щасливе минуле", в якому була гармонія людини з природою та відсутність потреби працювати.

Крок 2 (13–15 хв). Історія вимірювання часу

Запропонуйте поглянути на зображення 1. Запитайте, що воно означає. Нагадайте, що місячний цикл триває 28 днів, і це є невеликим проміжком змін на небі, за яким можна було завжди спостерігати людям здавна.

Зображення 1

Запропонуйте розглянути візуальні джерела 3, 4 та відповісти на запитання 3. Для полегшення розуміння того, як працює сонячний годинник, можна за технічної можливості показати зображення 2, звернувши увагу, що тут тінь використовується на готовому циферблаті.

Джерело 3 "Грецька клепсидра" можна показати у збільшеному вигляді, використавши матеріали із сайту: https://en.wikipedia.org/wiki/File:AGMA_Clepsydre.jpg.

Ці зображення так само, як і ознайомлення із водяним годинником — клепсидрою, — є розвитком компетентності в галузі природничих наук, адже спирається на розуміння природи та її законів.

Зображення 2

Прочитайте мінілекцію.

Перед початком своєї розповіді запитайте, чому для вимірювання часу потрібна була наука астрономія?

Найдавніший спосіб вимірювання довгих, аніж день та ніч, проміжків часу будувався на фазах місяця. Археологи знайшли кістки мамонтів та інших тварин віком понад 20 000

років, на яких, як вважається, є різьблені зображення фаз Місяця. У той період історії людства мисливцям, які вистежували дичину, потрібно було знати, наскільки далеко вони віддалилися від свого табору, що робило Місяць очевидним вибором для відстеження плину часу.

Приблизно в 5000 роках до н. е. в Єгипті для вимірювання часу використовували сонячні годинники. Люди вимірювали нічний час на основі положення зірок приблизно в 3400 р. до н. е., а потім годинники для вимірювання часу були створені з використанням різних матеріалів та предметів, зокрема води, свічки та олії.

Представники різних культур у всьому світі розробили методи відстеження годин за допомогою водяних, пісочних і сонячних годинників, часто з метою планування релігійних ритуалів. Звичайно, у цих методів були обмеження. Взимку вода замерзала, пісочний годинник потрібно було перевертати, а після заходу сонця сонячний годинник не працював.

Дослідники вважають, що понад тисячу років тому в Західній Європі почали з'являтися механічні пристрої, які били у дзвони, щоб повідомляти час. Деякі дослідники вважають, що слово "годинник" походить від французького "cloche", що означає "дзвін". Ці ранні механізми не мали циферблатів і лише дзвонили. Протягом кількох сотень років були додані циферблати, щоб візуально показувати годину. До 13 століття ченці-астрономи створювали складні механізми із циферблатами, які мали годинникову стрілку та відображали фази Місяця, сонцестояння, рівнодення тощо.

У середні віки для повсякденної діяльності було достатньо знати лише годину. Такі слова, як "мить", "момент" означали плин 15 хвилин, а не кліпання ока. Однак із розвитком астрономії була потрібна більша точність. Це сталося завдяки вивченню руху маятників, яке Галілей провадив на початку 17 століття. У 1657 році голландський астроном Християн Гюйгенс подав заявку на патент на годинник, який використовує регулярні коливання коливального маятника для регулювання плину часу. Тож годинники стали достатньо точними, щоб визначати не лише годину та хвилину, а й секунду.

За технічної можливості та наявності навчального часу покажіть празькі куранти, які є дивом середньовічних годинників:

https://www.astronomy.com/wp-content/uploads/sites/2/2023/03/ASYTM1221_04.jpg.

Празькі куранти, або орлой (чес. Pražský orloj, або Staroměstský orloj) (від лат. horologium — годинник) — середньовічний баштовий годинник, встановлений на південній стіні вежі Староміської ратуші на Староміській площі у Празі. Вони є третім за віком астрономічним годинником у світі та найстарішим, який все ще працює.

Орлой складається із трьох основних компонентів, розташованих на вежі по вертикалі. У центрі міститься астрономічний циферблат, який показує старочеський, вавилонський, центральноєвропейський (сучасний) та зоряний час, час сходу та заходу сонця, положення Сонця та Місяця серед сузір'їв, що входять до зодіакального кола, а також фази Місяця. По сторонах від астрономічного циферблата розташовані фігури, що рухаються щогодини, серед яких особливо виокремлюється фігура Смерті у вигляді скелета людини. Нагорі по сторонах від центральної кам'яної

	<p>скульптури ангела є два віконця, в яких щогодини, коли б'є годинник, показуються по черзі фігури 12 апостолів. Над кам'яною скульптурою ангела розміщується фігура золотого півня, який кричить після процесії апостолів. Під астрономічним циферблатом розташований календарний циферблат, що дозволяє визначити день та місяць календарного року, день тижня, неробочі дні, а також постійні свята християнського календаря. По сторонах від нього також розташовані скульптурні постаті</p>
--	---

Якщо навчального часу недостатньо, то зосередьтеся на читанні тексту на с. 79 та виконанні завдання 4 і роботі з таблицею 3.

Ймовірно, деякі учні й учениці вже знайомі з римськими цифрами. Для закріплення знань про позначення римськими цифрами століть і тисячоліть бажано приготувати таку таблицю на великому аркуші паперу та вивісити у класі, щоб діти могли будь-коли подивитися на неї. Запропонуйте вчителю математики також звернути увагу на співвідношення римських та арабських цифр.

Крок 3 (15–17 хв). Час в історії

Запропонуйте учням й ученицям ознайомитися з текстом третього пункту параграфа (до завдання 5). Оскільки текст містить багато пояснень, що таке "час", та географічні назви, то одним із методів читання може бути "інсерт". Попросіть дітей самостійно або в парах прочитати текст і використати позначки "+" — зрозуміло, "?" — викликає запитання, "-" — незрозуміло. Також можна читати вголос з коментуванням вчителя. Дуже корисним є використання карти. Головним результатом роботи із цим текстом має стати ознайомлення з поняттями "тривалість", "послідовність" і "віддаленість".

Читання тексту має стати підґрунтям для виконання завдання 5.

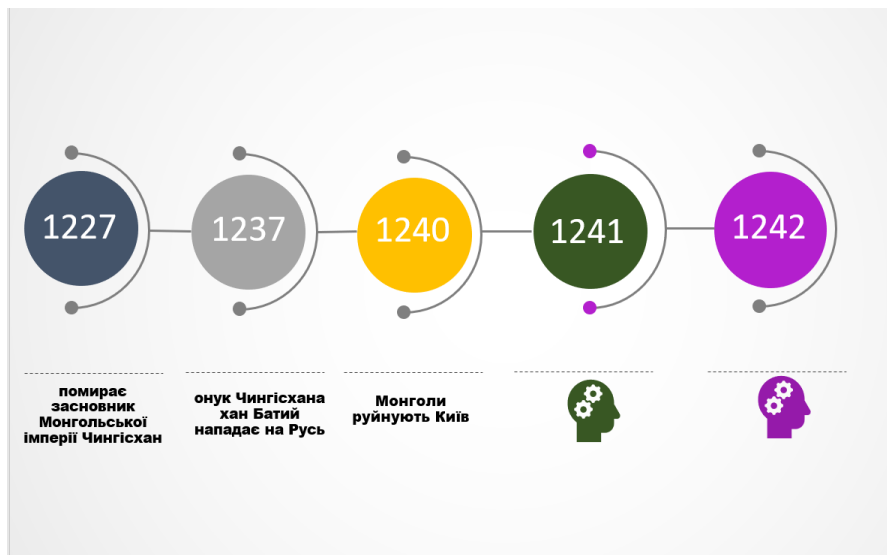
Варіант 1.

Можна спочатку на дошці чи аркуші паперу подати перемішаний перелік подій без дат і запропонувати визначити їх послідовність за допомогою поданих у підручнику дат і пояснити, чому події відбувалися саме в такій послідовності:

- онук Чингісхана хан Батий нападає на Русь;
- помирає засновник Монгольської імперії Чингісхан;
- монголи просуваються на території сучасних Польщі, Молдови, Угорщини, Болгарії, Хорватії, Австрії, Німеччини;
- монголи руйнують Київ;
- помирає Великий хан Угедей;
- Батий повертається до Монголії, щоб заявити права на престол.

Варіант 2.

Можна вивести на екран чи намалювати на дошці / аркуші паперу таку схему:

Запропонуйте учням та ученицям визначити, які події не відбулися би без попередніх.

– Чи був би зруйнований Київ без нападу на Русь?

– Чи без завоювання Русі, зокрема зруйнування Києва, можна було б монгольським військам потрапити у Східну та Південну Європу? (Показати на карті рух зі сходу на захід).

Пропонуємо за наявності навчального часу прочитати уривок із повісті "Захар Беркут" Івана Франка і відповісти на запитання:

– Як гадаєте, чому на початку оповіді автор вказує дату?

Було се 1241 року. Весна стояла в тухольських¹ горах. (...) "Монголи! Монголи!" — і вслід за тим прибігли вартові, голосячи, що монголи в незліченній силі показалися в долині над Опором. (...) Ціла тухольська долина виглядала тепер мов пекло, залите огнем; з диким вереском гуляли й бігали серед пожежі монголи, вкидаючи в огонь усе, що тільки попадалось їм під руки.

Завданням цієї вправи є не лише спроба прогнозувати розвиток подій, а й розуміти історичну послідовність як певну закономірність, як те, що впливає на подальший розвиток. Останній абзац на с.80 має показати причинно-наслідкові зв'язки. Для кращого усвідомлення можете запропонувати учням та ученицям поставити запитання до цього невеличкого тексту (у сильному класі) або самостійно поставити запитання у слабкому класі:

– Чому Київ був зруйнований?

– Через що Київ утратив своє населення? Що відбулося з північними та східними князівствами?

– Як монгольська навала вплинула на західні князівства?

Крок 4 (5–6 хв)

Запропонуйте відповісти на підсумкові запитання і виконати завдання, звертаючи увагу на поняття "тривалість", "віддаленість".

Можна запропонувати відповісти у класі на запитання 1 з рубрики "Домашнє завдання" письмово (3–4 речення) й озвучити відповіді у класі.

¹ Від назви села Тухля в Карпатах.

Попросіть у фронтальній бесіді пояснити, як учні й учениці розуміють назву параграфа "Вивчення минулого як занурення у час".

Домашнім завданням може бути питання 2 на с. 78, а також підсумкові запитання, якщо ви їх не розглядали під час уроку.

Урок 15. Що таке історичний час

Чому поняття часу важливе для історичних досліджень?

Матеріал § 15 спрямований на поглиблення розуміння історичного часу та хронології як невід'ємної частини історичного дослідження. У разі самостійного вивчення учнями й ученицями матеріалу його можна організувати як практичну роботу. Завдання цієї практичної роботи — самостійно вивчати матеріал та письмово відповідати на всі питання в параграфі. Також можна запропонувати підготувати письмові відповіді на підсумкові запитання. Оскільки матеріал є частково знайомим (зокрема з початкової школи) і нескладним, то оцінюватиметься здатність відповідати на запитання за такими критеріями: а) коректність, повнота пояснення, спираючись на матеріал підручника; б) послідовність викладення; в) наведення прикладів. Завдяки пропонованій діяльності на уроці учні й учениці можуть розвивати такі наскрізні вміння: читання з розумінням, вміння висловлюватися усно та письмово.

Пропонований зміст	Що таке історичний час. Уявлення про час у різних народів. Лінійний та циклічний час. Календар
Очікувані результати навчання відповідно до ДСБО	<ul style="list-style-type: none"> • пояснює, як відбувається відлік часу в історії [6 ГІО 1.1.1]; • пояснює присутність минулого в сучасному суспільному просторі [6 ГІО 1.2.2]; • пояснює, як погляди та потреби людей сьогодні й у минулому пов'язані з подіями їхнього життя, станом суспільства [6 ГІО 1.3.2-2]; • добирає інформацію за заданими критеріями [6 ГІО 3.1.2-1]; • використовує історичну та суспільно важливу інформацію із запропонованих ресурсів [6 ГІО 3.2.1]; • пояснює і доцільно застосовує терміни, поняття, які вжито в запропонованих джерелах [6 ГІО 3.2.1-3]
Пропоновані види навчальної діяльності	<ul style="list-style-type: none"> • Робота зі схемами, визначення хронологічної послідовності, порівняння систем літочислення. • Робота з матеріалом підручника
Змістові лінії	Людина і суспільство. Людина і світ уявлень та ідей. Людина і світ матеріальних речей

ХІД УРОКУ

Крок 1 (5–6 хв)

На початку уроку запитайте учнів й учениць:

- Як пов'язані астрономія — наука про зірки і космос — та історія як наука?
- Чому для вивчення минулого історикам потрібно знати математику?

Запропонуйте переглянути завдання параграфа.

Оголосіть тему і ключове питання уроку і повідомте учням та ученицям, що ці завдання вони зможуть виконати разом та індивідуально під час уроку.

Ознайомте дітей з очікуваними освітніми результатами.

Після вивчення матеріалів параграфу та виконання завдань уроку ти зможеш:

- Пояснювати, що таке історичний час та чому він є частиною вивчення минулого.
- Наводити приклади різних систем літочислення.
- Розповідати про походження та значення понять "хронологія", "календар".
- Визначати історичні дати за різними календарями.

Крок 2 (10–12 хв). Час як предмет інтересу істориків

Запропонуйте дітям ознайомитися з пунктом 1 параграфу та визначити, що таке "історичний час" (текст на с. 81).

Нагадайте разом із учнями й ученицями, що таке "доісторичний період" (це матеріал с. 43). Зверніть увагу, що "доісторичний" та "історичний" однаково стосуються минулого, однак є різниця у предметі дослідження та доступності для дослідників інформації про життя людей у давнину.

Опрацюйте разом матеріал с. 82 та завдання 3–5. Завдання 5 може виявитися складним для дітей, тому допоможіть їм. Можна вивести на екран збільшене зображення — https://en.m.wikipedia.org/wiki/Roman_calendar#/media/File%3AMuseo_del_Teatro_Romano_d_e_Caesaraugusta.43.jpg — і тоді буде видно, що назви місяців є у верхньому рядку латинськими буквами. Повідомте, що в давніх римлян було 10 місяців по 8 днів у тижні, а дні тижня позначалися буквами *a, b, c, d, e, f, g, h*. Перший день кожного місяця позначається літерою *K*, що скорочується від *Kalendae*. Це розписний настінний календар пізньої Римської республіки, найстаріший місцевий римський календар, засвідчений археологами. Він був створений між 84 і 55 роками до н. е. і виявлений у 1915 році в Анціо (давній Анціум) у склепі біля узбережжя. Нині календар висотою 1,16 м і шириною 2,5 м зберігається в Палаццо Массімо алле Терме в Римі, що є частиною Національного римського музею.

Зверніть увагу на інформацію із "Цікавого факту". Етимологія (походження) поняття "хронологія" є важливим для загальної ерудиції та усвідомлення "давності" зацікавлення людьми історичним часом та його ролі в житті суспільства. Щодо другого "Цікавого факту", то нагадайте зображення фаз Місяця 1 з попереднього уроку, якщо ви його використовували, або запропонуйте його на цьому уроці для підтвердження розуміння зв'язку поняття часу та його нерозривності із вивченням природи. Наголосіть, що і для істориків, і для дослідників природи час означає певну тривалість, певний "короткий" чи "довгий" відрізок життя людини і суспільства.

Крок 3 (17–20 хв). Які системи літочислення створили люди

У класі з розвинутою навичкою читання пропонуємо цей пункт параграфу на самостійне опрацювання з можливістю готувати відповіді в парах з наступним обговоренням. Цей матеріал дуже важливий для привчання учнів та учениць коректно співвідносити роки та століття. Очевидно, що це завдання не вирішується лише на цьому уроці, і має бути предметом уваги на всіх наступних уроках до кінця 6 класу.

Якщо можна, підготуйте для наочності довгу мотузку, на якій зробіть вузол як точку відліку "до нашої ери" та "наша ера". Підготуйте заздалегідь картки з позначеними датами та прищепками чи біндерами, розмістіть дати на мотузці. Цей предметно-візуальний прийом буде дуже корисним протягом наступних уроків для розповідей про лінію часу.

Це особливо корисно дітям з не надто розвинутими навичками абстрактного математичного мислення і допоможе школярам й школяркам уявляти шкалу часу як лінію часу, якою користується не лише європейська цивілізація, а й увесь світ (можна зазначити, що це ще одна прикмета глобалізації).

Опрацюйте таблицю 4 та завдання 7. Попри те, що це завдання є суто арифметичним, воно допомагає розібратися зі століттями та роками як одиницями вимірювання часу в історії.

Крок 4 (5–7 хв)

Поверніться до перших запитань, з яких ви починали урок:

- Як пов'язані астрономія — наука про зірки і космос — та історія як наука?
- Чому для вивчення минулого історикам потрібно знати математику?

Методом "світлофор" проведіть самооцінювання учнів та учениць відповідно до освітніх завдань уроку.

Домашнє завдання:

1. Повторити поняття, означені на уроці. Вирішити завдання з анаграмою (слово "календар") — <https://wordwall.net/uk/resource/62399057>

2. Щоб виконати домашнє завдання, запропоноване в підручнику в кінці § 15, порадьте, на які саме сайти учні й учениці можуть зайти для пошуку інформації.

3. Запропонуйте переглянути мультфільми на вибір:

Хронологія і літочислення — <https://www.youtube.com/watch?v=ARhThJv4No0>

Відлік часу в історії — <https://www.youtube.com/watch?v=UT22Tekzv4k>

Сателіт. Історія визначення часу — <https://youtube.com/watch?v=v6nvqqOj2do>

Урок 16. Лінія часу для людини, родини, народу, людства

Як історичний час пов'язує людину та спільноти в минулому?

Пропонований зміст	Поняття часу. Історія вимірювання часу
Очікувані результати навчання відповідно до ДСБО	<ul style="list-style-type: none"> розташовує події у хронологічній послідовності, укладає хронологічну таблицю [6 ГІО 1.1.2-1]; установлює послідовність історичних подій за допомогою лінії часу [6 ГІО 1.1.2-2]; пояснює присутність минулого в сучасному суспільному просторі [6 ГІО 1.2.2]; добирає інформацію за заданими критеріями [6 ГІО 3.1.2-1]; використовує історичну та суспільно важливу інформацію із запропонованих ресурсів [6 ГІО 3.2.1]; висловлює припущення щодо можливого перебігу історичних подій [6 ГІО 4.3.1-2]
Пропоновані види навчальної діяльності	<ul style="list-style-type: none"> Використання лінії часу для встановлення послідовності історичних подій. Розташування ключових подій української історії на лінії часу
Змістові лінії	Людина і суспільство. Людина і світ уявлень та ідей

ХІД УРОКУ

Крок 1 (3–4 хв)

Почніть із запитань 1–3 на с. 86:

- Що таке хронологія?
- Як використовують арабські та римські цифри при описі минулого?
- Чому ми застосовуємо словосполучення "до нашої ери", "наша ера"?

Оголосіть тему та ключове питання уроку, а також ознайомте з освітніми завданнями уроку.

Після ознайомлення з матеріалами параграфа й виконання завдань ти зможеш:

- Установлювати послідовність історичних подій за допомогою лінії часу.
- Розташовувати події у хронологічній послідовності.
- Пояснювати на прикладах зв'язок людини та спільноти в історичному часі.
- Визначати поняття "синхронність в історії".
- Встановлювати одночасність подій в історичному просторі та їх віддаленість одні від одних.

Крок 2 (7–8 хв). Лінія часу як спосіб описувати історію

Поставте запитання:

- Що таке "хронологічна послідовність", "хронологічний порядок"?

Вислухайте учнів й учениць у великому колі. Запропонуйте ознайомитися із поняттями ближче, читаючи текст першої частини параграфа на с. 86–87 (до завдання 4) або під час

вашої розповіді на основі тексту. Акцентуйте голосом поняття: хронологічний порядок, лінія часу. Зверніть увагу на пояснення, що лінія часу для держави чи народу можуть не збігатися, і що для історії держав та народів лінія часу може не мати чіткого початку, а йти з глибини століть.

Крок 3 (10–12 хв). Що таке синхронність в історії

Опрацюйте завдання 4. Якщо можна, використайте мотузку та аркуші з указаними датами джерела 1. Зверніть увагу на дані послідовного одомашнення тварин. Обговоріть питання.

За наявності навчального часу виконайте у класі завдання 5. Якщо ви використовуєте "хронологічну мотузку", то це завдання можна виконати швидше та легше.

Для цього приготуйте заздалегідь картки із вказаними датами.

Перелік 1

собака 13 000 р. до н. е.	кінь 3600 р. до н. е.
корова 8000 р. до н. е.	качка 2500 р. до н. е.
кішка 6500 р. до н. е.	курка 2000 р. до н. е.
лама 4500 р. до н. е.	індичка 1 рік н. е.
	страус сер. XIX ст.

Перелік 2

5500 р. до н. е. — поява трипільської культури на землях сучасних України та Румунії	1792 р. до н. е. — початок правління царя Хаммурапі у Вавилоні
3400 р. до н. е. — перша писемна пам'ятка на Близькому Сході	1250 р. до н. е. — заснування кіммерійського поселення на території сучасного Миколаєва
2500 р. до н. е. — зведення пірамід у єгипетському місті Гіза	кінець V ст. — заснування міста Києва

Після виконання вправи діти мають "фізично" побачити послідовність й одночасність деяких подій та явищ. Поясніть їм поняття "синхронність", звернувши увагу, що корінь слова також пов'язаний із грецькими словами "хронос" — час, "син" — разом. Повідомте, що є

також слово "асинхронний", що означає "той, що не збігається в часі". Запишіть слова на дошці, підкресливши корінь.

Крок 4 (16–17 хв). Лінія часу для родини та країни

Об'єднайте учнів та учениць в малі групи (по 3–4 осіб). Запропонуйте їм розглянути лінію часу для родини та країни й підготувати відповіді на запитання 6–8. Якщо можна, роздрукуйте ці сторінки по кілька на групу. Після 10 хвилин роботи запропонуйте у великому колі обмінятися результатами роботи. Запитайте:

- *Які враження, думки викликала у вас ця вправа?*
- *Що було найбільш складним під час виконання завдання?*
- *Що таке синхронність? Як її визначити? Чи завжди синхронні події пов'язані між собою?*

Крок 5 (3–5 хв). Підведення підсумків

Запропонуйте укласти сенкан до поняття "лінія часу" або продовжити речення:

"Для мене сьогодні найбільш цікавим стало...".

"Я зможу розповісти своїм друзям, що сьогодні на уроці історії...".

Домашнє завдання: на с. 91 питання 3 або запропоноване авторами.